

Голові разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 35.051.040 Львівського
національного університету імені
Івана Франка, доктору юридичних
наук, професору, завідувачу кафедри
цивільного права та процесу
Коссаку Володимирі Михайловичу

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

Стефанчука Миколи Олексійовича

на дисертацію Олійника Романа Володимировича на тему:

«ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ»,

подану до захисту в спеціалізовану вчену раду ДФ 35.051.040 у

Львівському національному університеті імені Івана Франка

на здобуття наукового ступеня доктора філософії

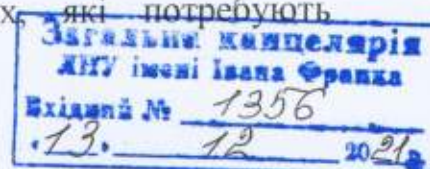
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю «081» Право

Актуальність теми дослідження

Дисертаційне дослідження Олійника Романа Володимировича присвячене актуальній темі – цивільно-правовому регулюванню донорства в Україні.

Проблеми цивільно-правового регулювання донорства є основним стримуючим фактором в розвитку донорства та трансплантації в Україні.

В ході донорства між медичним закладом, донором та реципієнтом, виникають відносини від розвитку яких залежить подальша ефективність медичних маніпуляцій, пов'язаних із трансплантацією анатомічних матеріалів людини, та досягнення бажаного результату в лікуванні реципієнта. Процес вилучення та подальшої пересадки анатомічних матеріалів є складною медичною операцією, у зв'язку із чим він потребує чіткого правового регулювання. Враховуючи зростання кількості хворих, які потребують

трансплантації та невеликий відсоток осіб, які бажають бути після смерті донорами анатомічних матеріалів, питання правового регулювання сфери донорства є актуальними для розвитку медицини та права.

Досягнення сучасної медицини зумовлюють необхідність стрімкого розвитку вітчизняного медичного права в сфері донорства та трансплантації. Правові питання донорства та трансплантації досить чітко регламентовані нормативними актами європейської спільноти. Однак слід констатувати, що національне медичне законодавство потребує негайного впровадження новітніх європейських принципів донорства та трансплантації.

Проблеми донорства, особливо посмертного, активно обговорюються правниками, медиками, філософами, проте єдиного підходу до цього питання так і не знайдено. Це обумовлено тим, що вказана проблема має комплексний характер і її вирішення лежить не лише в юридичній та медичній площині, але й морально-етичній та релігійній. Необізнаність широкого кола населення стосовно принципів регулювання донорства формує стереотипи мислення, які не сприяють збільшенню осіб, які надали згоду на посмертне донорство.

Зазначені положення демонструють актуальність обраної теми дослідження Олійника Р.В., у якій дисертант спробував знайти відповідь на низку питань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку науки медичного права, а також юридичної практики.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, висновків і рекомендацій, їх достовірності і новизни

Автор визначив мету дослідження, яка полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад донорства в Україні, а також одержанні науково обґрунтованих і достовірних висновків, пропозицій, які можуть використовуватись, як при подальших дослідженнях, так і в правозастосовній та нормотворчій діяльності.

У роботі чітко сформульовані об'єкт та предмет, а положення, що виносяться на захист, мають достатнє обґрунтування в тексті дисертації.

Структура дисертації Олійника Р.В. є логічною, відповідає меті та завданням дослідження.

Відповідно до поставленої мети дисертант формулює основні завдання, зокрема: дослідити генезу зародження та розвитку донорства; визначити місце договору про донорство та трансплантацію в системі зобов'язального права; здійснити теоретичний аналіз правової регламентації відносин донорства та трансплантації; охарактеризувати правову природу та виокремити конструктивні ознаки, що є характерними для усіх видів донорства; з'ясувати правове становище, обсяг прав і обов'язків суб'єктів донорства; проаналізувати сучасний стан наукових досліджень поняття та змісту цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди у сфері донорства; дослідити особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання у сфері донорства.

Перший розділ «Теоретико-правові проблеми розвитку донорства в Україні» є емпірично спрямованим та заснованим на результатах низки наукових досліджень, присвячених дослідженню поняття донорства, розвитку та становлення даного терміну в європейській та національній юридичній науці, а також визначенні та характеристиці принципів донорства.

Запропоновано юридичне визначення поняття донорства та трансплантації, а також виокремлено основні етапи їх розвитку та становлення. Дисертантом опрацьовані та проаналізовані європейські та національні принципи донорства, визначені їх основні характеристики та запропоновано введення в українську юридичну науку ряду принципів донорства, які на даний час відсутні в медичному праві України. В даному розділі запропоновано визначення живого донора, а також окреслено коло інформації, яку медичний заклад повинен доводити до відома донора та реципієнта, перед початком вилучення анатомічних матеріалів та подальшою їх трансплантацією.

У другому розділі «Цивільні правовідносини донорства і трансплантації» основна увага приділена визначенню складу правовідносин донорства та трансплантації, підстав виникнення донорства і трансплантації, а також

особливостям договірному регулюванню цивільно-правових відносин у сфері донорства.

Автором охарактеризовано елементи цивільно-правових відносин – суб'єкт, об'єкт та зміст. Зокрема, ним визначені права та обов'язки суб'єктів прижиттєвого та посмертного донорства, запропоновано встановлення мінімального та граничного віку донора. Дисертантом на с. 161 запропоновано поділ суб'єктів донорства на загальних та спеціальних. До перших ним віднесено донора, медичний заклад та реципієнта. До других – трансплант-координатора, повноважного представника, слідчого, судового експерта, прокурора, суд та особу, яка зобов'язалась поховати померлу особу.

Третій розділ «Цивільно-правова відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання у сфері донорства» присвячений особливостям дослідження цивільно-правової відповідальності медичних закладів за шкоду, завдану здоров'ю і життю донора і реципієнта, а також страхуванню цивільно-правової відповідальності у сфері надання трансплантаційних послуг.

Обґрунтовано, що цивільно-правова відповідальність в сфері донорства визначається особливим предметом даних правовідносин – матеріальними об'єктами (анатомічним матеріалом людини), який передається від одного суб'єкта правовідносин – донора до іншого – реципієнта, а також наявністю третього суб'єкта, який задіяний в цій сфері – медичного закладу. Дисертантом охарактеризована договірна та позадоговірна відповідальність в сфері донорства, визначені спільні та відмінні їх ознаки, виокремленні види протиправної діяльності медичного закладу в сфері донорства та трансплантації, а також обґрунтовано необхідність встановлення сталого розміру матеріальної компенсації за шкоду, заподіяну подружжям або близьким родичем донора-трупа, яка унеможливує виконання волі покійного донора на посмертне донорство.

Тут же обґрунтовано необхідність запровадження в Україні такого різновиду медичного страхування, як страхування професійної відповідальності

медичних працівників в сфері донорства, охарактеризовано форми страхування професійної відповідальності медичних працівників та його критерії, виокремлені випадки, які підлягають страхуванню.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на дисертаційному рівні здійснено комплексно-теоретичний та практичний аналіз цивільно-правового регулювання донорства, визначено перспективи розвитку законодавства в цій сфері, а також систематизовано одержані результати. Наукові дослідження з питань донорства проводились раніше, однак, представлені дисертантом положення та висновки відрізняються новизною та цілісністю, що свідчить про власний вклад автором в науку.

Автором на сторінках 42-43, 48 дисертаційного дослідження запропоновано власне визначення понять донорства та трансплантації, аргументовано необхідність розширення кола осіб, які можуть бути потенційними донорами шляхом внесення відповідних змін в Закон України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові». Зокрема, донорство анатомічних матеріалів людини визначено, як безкорисливий (за винятком окремих випадків) відкритий процес, в ході якого донор за письмово оформленою добровільною, поінформованою, вольовою та усвідомленою згодою надає свої анатомічні матеріали за життя або розпоряджається ними на випадок своєї смерті для подальшого використання їх іншими особами при трансплантації, з лікувальною, фармацевтичною або науковою метою. Трансплантація – це оплатний метод лікування, який є завершальним етапом донорства і застосовується за умови імунологічної сумісності донора та реципієнта, та полягає у пересадці анатомічних матеріалів людини чи іншого біологічного організму, імплантатів від донора до реципієнта».

Заслуговує на схвалення і підтримку пропозиція автора висловлена на с. 71 визнавати живим донором повнолітню дієздатну фізичну особу, або неповнолітню фізичну особу, яка до досягнення 18-річного віку отримала повну

цивільну дієздатність, добровільно надала згоду на вилучення у неї анатомічних матеріалів для трансплантації, та у визначених випадках, особу віком до 18 років, згоду на вилучення у якої гемопоетичних стовбурових клітин надано відповідно нею особисто та (або) її батьками або іншими законними представниками.

Дисертантом на с. 133 обґрунтовано позицію, що анатомічні матеріали, вилученні з тіла живого чи померлого донора, слід визначити як особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі у випадках, прямо визначених законом, порядок вилучення та подальшого використання яких повинен визначатись спеціальним законодавством. Невід'ємною особливістю є те, що анатомічні матеріали, вилучені у людини, мають деякі ознаки речового права, у випадках передбачених законом.

Важливою з практичної точки зору є запропонована на с. 152 пропозиція про те, що до істотних умов договорів про посмертне донорство слід віднести кількісні характеристики анатомічних матеріалів, які можуть бути вилучені в донора. При цьому, донор має право зазначати, які анатомічні матеріали і в якій кількості він дає згоду вилучати. Вказане є актуальним для посмертного донорства.

Значення дослідження для науки і практики

Результати дисертаційного дослідження зможуть бути використані для подальших наукових розробок, вдосконалення національного законодавства та практики його застосування, для підготовки підручників, навчальних посібників, а також у нормотворчій діяльності.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані у дисертації відображено у 12 публікаціях, три з яких у виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань, затверджених МОН України, одна у зарубіжному фаховому виданні, дві публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації, шість у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях та заходах.

Оцінка змісту дисертації

В цілому структуру дисертаційного дослідження Олійника Р.В. слід визнати вдалою. Це у свою чергу дозволило забезпечити повноту та всебічність розкриття автором предмета дослідження.

Аналіз змісту опублікованої анотації підтверджує її відповідність основним положенням, що викладені в тексті дисертації. Анотація та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

З аналізу тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

Дисертація Олійника Р.В. містить посилання на використані ним у дисертаційному дослідженні джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, інших відомостей; автором дотримані вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У представлений до захисту дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень, щоб могли постановити під сумнів самостійний характер виконаної роботи.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі положення, які потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації.

1. В Законі України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» задекларовано добровільне безоплатне донорство, під яким слід розуміти здійснення донором донації крові та/або компонентів крові з особистої волі та без отримання грошової винагороди за таку донацію. Дисертант на с. 89 обґрунтовує, що окремі види донорства можуть бути оплатними. Вбачається, що така позиція автора потребує додаткової аргументації.

2. Недостатньо переконливим та таким, що потребує додаткового обґрунтування, є висновок дисертанта про те, що договір про трансплантацію анатомічних матеріалів, який укладається між реципієнтом та медичним закладом, який проводитиме трансплантацію анатомічного матеріалу, отриманого від живого донора або донора-трупа є безвідплатним (с.157). Дане положення не враховує інтереси приватних медичних закладів та фізичних осіб-підприємців, які надають дані види послуг.

3. Дисертантом зроблено висновок, згідно з яким, у випадку призначення судово-медичної експертизи прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, негайно приймає рішення про можливість чи заборону вилучення анатомічних матеріалів у донора-трупа, за фактом смерті якого проводиться досудове слідство. Вказане рішення повинно бути мотивованим та викладеним у формі постанови (с.125-128). У цьому зв'язку не зовсім зрозуміло, чи передбачений механізм оскарження даної постанови? Тому позиція дисертанта потребує додаткового обґрунтування.

4. Дисертант обґрунтовує висновок про те, донорство та трансплантація передбачає пересадку анатомічних матеріалів, відповідно, особливого значення набуває питання щодо визначення анатомічних матеріалів, як об'єктів цивільних прав (с.132). Бажано пояснити свою позицію щодо єдиного підходу до визначення правового режиму анатомічних матеріалів людини.

5. Дисертантом у роботі на с. 207 зроблено висновок про те, що при вирішенні питання вилученням анатомічних матеріалів у живого донора, який досяг віку 14 років, повинна бути врахована думка неповнолітнього. Разом з тим, не зовсім зрозумілою є процес з'ясування такої думки, її оформлення та врахування за умови, коли вона суперечить думці законного представника.

Загальний висновок

В цілому дисертаційна робота Олійника Романа Володимировича «Цивільно-правове регулювання донорства в Україні» є завершеною науковою

працею в межах поставлених завдань, у якій науково обґрунтовано теоретичні положення цивільно-правового регулювання донорства в Україні.

Дисертація на тему «Цивільно-правове регулювання донорства в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, та оформлена відповідно до вимог, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, а її автор - Олійник Роман Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право, галузь знань 08 – право.

Офіційний опонент:

народний депутат України,
доктор юридичних наук,
професор

Микола СТЕФАНЧУК

